

A ROMÁK TÁRSADALMI BEFOGADÁSÁT SEGÍTŐ CSELEKVÉSI TERVEK

2003. július 9-én magyar kezdeményezésre kilenc ország kormányfői a 2005–2015 közötti időszakot a roma integráció évtizedének nyilvánították. Ennek mintegy előzményeként fogtak hozzá Magyarországon a romák társadalmi integrációját elősegítő programhoz (lásd 1021/2004 [III.18.] sz. kormányhatározat). Uniós viszonylatban is létezik egy program, amelyet 2005-ben Szófiában hirdettek meg. Célcsoportja az a Közép-Európában és a Balkánon élő hét–kilencmillió roma kisebbség, amelynek közel fele 20 év alatti, s korfája inkább emlékeztet a fiatal észak-afrikai és iszlám országokéra, mint az uniós tagállamokéra.

Az 1996-ban alapított Európai Romajogi Központ (ERRC) 2007-ben jelentette meg a Nemzeti Akciótervek (National Action Plans on Social Inclusion, NAP) eredményességét vizsgáló kis kötetét francia, cseh és portugál példákkal. A romák (franciául: gens du voyage [utazók]) körében a többségi társadalomhoz képest jelentős a munkanélküliség, alacsony az iskolai végzettségük, magas fókú az irástudatlanságuk és alacsony a várható átlagélettartamuk. A magas munkanélküliség egyik fő oka társadalmi kirekesztettségüknek. Ahogyan az EU Lisszaboni Stratégiája fogalmaz: ma egy uniós állampolgár társadalmi befogadásának fő meghatározója a munkaerőpiachoz való viszonya. A társadalmi összetartozásról szóló nemzeti cselekvési tervek (NCsT) e kötetben bemutatott 2006-os értékelése különösen érdekes most, tekintettel a 2008–2010-re leadandó új Nemzeti Stratégiai Jelentésekre (NSJ) 2008–2010. A kis kötet a 2004–2006 közötti két éves időtartamra készült cseh, portugál és francia nemzeti akciótervek tartalomelemzését együttesen vizsgálja számos terepen végzett felmérés eredményével.

A szerzők *jelentős terepmunkára építették az akciótervek monitoringját*: 150 mélyinterjút készítették a három országban. A megkérdezett cseh szociális munkások nagy része úgy nyilatkozott,

hogy bár olvasta az akciótervet, annak munkálataiba nem vonták be. Portugáliában az akciótervet a megkérdezett kormánytisztviselők olvasták ugyan, de a gyakorlati szakemberek nagy része, bár tudott a létezéséről, sohasem látta azt.

Az etnikai alapú adatgyűjtés megszüntetése/tilalma a legtöbb tagállamban a szakpolitikai célok pontos megfogalmazását, illetve a már megvalósuló programok vonatkozásában a hatékonyság és hatásosság mérését nehezítik meg.

A vizsgált három tagállamban a romák (is) hozzáférnek a társadalmi szolgáltatásokhoz, ugyanakkor nagyon jelentős a földrajzi megosztottság: a nem (nagy) városi romák helyzete lényegesen rosszabb. A Cseh Köztársaságban pedig kifejezetten jelentős a roma etnikumú állampolgárokkal szembeni diszkrimináció, hiába a jogi szabályozás. Az akciótervek fő hiányossága épp ebben érhető tetten; az etnikai alapú diszkrimináció csökkentésére kevés vagy hiányzó, szétfutó a szakpolitikai intézkedés.

A három ország intézkedéseit részletesen áttekintő fejezet szerint Csehországban a nem megfelelő lakhatási körülmények fontos kiváltó okai a romák társadalmi szegregációjának. Az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés a romák esetében szintén kiemelt kérdésként kezelendő. Csehországban az *Egészséget mindenkinek 2010* elnevezésű kormányzati akcióprogram az életmódjukból adódóan több egészségügyi szolgáltatást igénylő, ugyanakkor a szolgáltatásokat nehezebben elérő (földrajzi távolság, iskolázatlanság/műveltlenség, a prevenció hiánya) romák szolgáltatáshoz juttatásával is foglalkozik. A csehországi romák alacsony foglalkoztatási rátájához nem fér kétség, bár a mérhetőség az etnikai adatgyűjtések hiányában csak kiigazított rendszeres reprezentatív mérésekkel lenne igazolható. A megkérdezett nem foglalkoztatottak döntő többsége kap szociális segílyt, ugyanakkor a szociális „segélyen élés” az átlagosnál jóval hosszabb időtartamú a plzeni régióban.

Franciaországban az ERRC 60 „utazót” interjúolt meg. Az interjúalanyok helyzetét itt is tételesen vetették össze a teljes népességre vonat-

kozó foglalkoztatási és munkanélküliségi adatokkal, más reprezentatív felmérésre vonatkozó forrásokat csak kis mértékben használtak fel. A 2004–2006 közötti francia szociális NAP vonatkozásában a szerzők kiemelik az RMI (Revenu minimum d'insertion – munkavállalási támogatás) jelentőségét, amelyet a nyolcvanas évek végén a korabeli szocialista kormány vezetett be az aktív korú inaktívak számára, akik nem szereztek jogosultságot a munkanélküli ellátásra. A munkavállalási támogatást 1994-ben 780 ezren, 2004-ben már több mint egymillióan kapták. Szerepe a franciaországi romák esetében számottevő volt. 2004-ben a Jean-Pierre Raffarin vezette kormány megszüntette, és helyére, lényegesen keményebb igénylési feltételekkel, az ún. RMA (Revenu minimum d'activité – tevékenységi minimumjövődelem) került. Az „utazók” helyzetét nehezítette, hogy az aktív korú, de munkanélküli ellátásra nem jogosult állampolgárok esetében a bejegyzett lakcím volt a segélyezés egyik feltétele. Ők így csak addicionális tranzakciós költségekkel, valamint alapítványon keresztül tudtak segélyt felvenni, miközben egy részük nem is tudott a segélyforma létezéséről. A vándorlást már nem folytató, de lakókocsokban élő franciaországi romák megfelelő lakáshoz jutása csehországi sorstársaikhoz hasonlóan problémás. A lakókocsoktelepek sok esetben nélkülözik a megfelelő kommunális infrastruktúrát. Az ERRC kutatói által megkérdezettek körében a szociális alapú bérlakásokra átlag hat évet vártak a segélyezettek. A 2003-ban életbe lépett új belbiztonsági törvény (Besson-törvény) óta újabb intézkedés sújtja a romákat: hat hónapos elzárással és 3750 eurós büntetéssel sújthatók azok, akik illegális helyen állítják le a járműveiket. Számos település élt a lehetőséggel, és megtiltotta a táborozást a város határában.

Portugáliában 90 romával készítették interjút az ERRC munkatársai. Az 1998-ból származó hivatalos portugál adatok komoly problémaként emelték ki a roma származásúak alacsony részvételét az iskola-előkészítő intézményekben, valamint az iskolarendszerből történő gyors és jelentős lemorzsolódásukat. A hivatalos felmérések szerint a portugáliai romák 31 százaléka lakik nem megfelelő körülmények között, más országokhoz hasonlóan jelentős területi különbségekkel. Portugáliában az állam által biztosított szociális alapú öregségi nyugdíjhoz jutni nem könnyű azok számára, akiknek folyamatos legális munkaviszonya nem volt, ehhez a nemzeti minimálbér

30 százaléka (havi 103,20 euró) alatt kell keresni, házaspárok esetében ennek fele alatt. A jelentés befejezésének időpontjában a portugál kormány, érzékelve ezen összeg megélhetést sem biztosító mértékét, olyan intézkedés kidolgozásán munkálkodott, amely a 300 EUR alatt keresőket támogatja majd nyugdíjas éveik során.

A kötet szerzői összefoglalásként leszögezik, hogy mind a francia, mind a portugál minimális segélyezés rendszere jó gyakorlatként kezelhető, még ha volumenében messze-messze el is marad például a Hollandiában bevezetett állampolgári minimáljövődelem szintjétől. A romák lakhatási problémáinak kezelésében fontos szerephez jut a civil szervezetek, az önkormányzatok és a kormányzat, illetve régiós kormányzatok által szervezett programok összehangolása. Az egészségügyi rendszerhez történő hozzáférést kívánja javítani az a liszaboni kórházi kezdeményezés, amely keretében roma egészségügyiseket alkalmaznak, ezzel is elősegítve a segítséget kérő romák bejutását az ellátórendszerbe.

A szerzők fontos megállapításait tartalmazza az ötödik, az ajánlásoknak szentelt fejezet, amely a jelenlegi szociális NAP-ok felépítésének megváltoztatására tesz javaslatot, amennyiben azoknak nemcsak a tervezett intézkedések leírását kellene tartalmazniuk, hanem a meglévő intézkedések és az elérendő célok közötti különbségeket is be kellene mutatniuk. A teljes körű statisztikai, de legalább is reprezentatívnak tekinthető adatgyűjtés az európai romákról hozzájárul e kiemelten hátrányos körülmények között élő népcsoport helyzetének javítását célzó intézkedések jobb tervezéséhez, megvalósításához és értékeléséhez. Végül, a NAP-ok ereje abban lehetne, hogy az intézkedések összehangoltan indulnának ki a szociális, oktatási és munkaügyi területekről – javasolják sok más mérlegelhető szempont között a szerzők.

(ERRC: Social Inclusion Through Social Services – The Case of Roma and Travellers Assessing the Impact of National Action Plans for Social Inclusion in Czech Republic, France and Portugal. Budapest, 2007, ERRC/Númena. 90 p.)

Borbély-Pecze Tibor Bors

